

פרשת שמיני - פרה
 גיליון 611 | כ"ג אדר ב' תשפ"ב
 (שנה חמש-עשרה)
כניסת שבת: 18:34
צאת שבת: 19:32 | ר"ת: 20:08

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

טוב

התורה

חטא נדב ואביהוא - הקריבה וההקרבה // ר' מלאכי גוטמן

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא אִישׁ מִחֶמְתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֶיהָ קֶטֶר וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֱתָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'.

מקריאת הפסוקים בצורה פשוטה עולה שנדב ואביהוא חטאו בהקרבת הקטורת אשר לא הצטוו עליה. ניתן להטעים זאת על פי מה שכתוב בעניין מזבח הקטורת "לא תעלו עליו קטורת זרה" (שמות ל, ט) ופירש רש"י: "קטורת זרה - שום קטורת של נדבה". נראה אם כן שנדב ואביהוא רצו להקטיר קטורת של נדבה, ועל כך נענשו¹.

בדברי חז"ל במדרשים² אנו מגלים שייחסו לנדב ואביהוא חטאים רבים נוספים, ויש להבין למה חז"ל הוצרכו להוסיף חטאים על מה שהתורה אומרת? אולי ניתן לבאר זאת על פי מה שמובא במדרש (ויקרא רבה כ, ט) שנדב ואביהוא היו מחוסרי בגדים. "ומה היו חסרין? מעיל שכתוב בו מיתה שנאמר 'וְהָיָה עַל אֶהֱרֹן לְשֵׁמֶעַ קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי ה' וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת".

דבר זה לכאורה תמוה, שכן הם היו כהנים הדיוטות ולכאורה לא שייך להם ללבוש המעיל! הרא"ש בתשובה (כלל יג, סימן כא) מבאר: "כיון שהקטירו קטורת אשר לא צוה השם ולא מציונו הקטורת לפני ולפנים אלא לכהן גדול ולפי טעותם עברו גם על ונשמע קולו בבאו אל הקדש³. עניין הפעמונים אשר על המעיל מבואר בדברי הרמב"ן (שמות כח, לה):

בעבור שישמע קולו בקדש, ויכנס לפני אדונו כאלו ברשות, כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה בטכסיסי המלכות... על כן צוה להשמיע קולו כמי שיקרא הוציאו כל איש מעלי, ויבא לעבוד את המלך ביחוד, וכן בצאתו, לצאת ברשות, ושיוודע הדבר כדי שיוכלו משרתי המלך לשוב לפניו... והנה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אלהים⁴.

לעומת זאת כאשר נכנס הכהן הגדול לפני ולפנים הוא נכנס בבגדי לבן ולא היה צריך השמעת קול: "וזו היא מעלתם של ישראל שהכהן הגדול היה נכנס לפני ולפנים ביום הכפורים בלא סימן הקריאה ובלא נטילת רשות" (רבינו בחיי שם).

נדב ואביהוא לפי טעותם חשבו שהם במעלה גדולה של כהן גדול ביום הכיפורים ולכן פרצו הגבולות ונכנסו ללא רשות. כך גם מבואר חטא נוסף של נדב ואביהוא: ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו א"ר פנחס מכאן שהיו ראויין להשלחת יד... 'יחזו את האלהים'... מלמד שפרעו את ראשיהן וגיסו לבם וזנו עיניהם מן השכינה".

מזל טוב //

לרב בן ציון סופר
לרגל הולדת הבן
לר' אוראל דהן
לרגל הולדת הבת
לצוריאל בן-שימול
לרגל אירוסיו

הנצי"ב בפירושו העמק דבר מבאר שהם "פרצו גבול והציצו במה שלא הורשו להתבונן" (העמק דבר שמות כד, יא). באופן דומה מבאר הנצי"ב בפרשתנו: בתחילת הפרשה משה אומר לעם ישראל: "זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כְּבוֹד ה'". ומה הוא הדבר אשר צוה ה'? אומר המדרש (ספרא שמיני, מכילתא דמילואים):

אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע העבירו מלבכם, ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו...עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה'.

// המשך בעמוד האחרון //

¹ כך אכן כתב החזקוני: "קטרת זרה כל קטורת שאינה באה משל צבור אפילו היא באה משל כהן היא נקראת קטרת זרה כשם שעשו נדב ואביהוא שלקחו איש מחתתו ולכן נענשו". אולי נדב ואביהוא חשבו שהאיסור הוא רק לגבי המזבח, אבל על המחתה מותר להעלות קטורת נדבה, ובזה טעו, כיון שהאיסור הוא על עצם העלאת הקטורת של נדבה.

² ספרא לפרשת שמיני, מכילתא דמילואים, כא- כב, לב וכן בפרשת אחרי מות פרשה א', א-ג; וביקרא רבה, אחרי מות כ, ו-י.

³ מפרשי מדרש רבה מהרז"ו וידי משה פירשו שבני אהרון לבשו את כל שמונת הבגדים בימי המילואים, ולכן נחשב להם חסרון המעיל לחטא. אך מהרז"ו כותב שם שלדעת רש"י בני אהרון לבשו רק את בגדי כהן הדיוט ועל כך כתב "ואם כן דעת המדרש בפשט הפסוקים, הנה המדרש הזה, מדרש פליאה בלא פתרון כלל". ועי' בידי משה שביאר בטוב טעם מה היתה סברתם להחסיר את המעיל. ולדבריו צריך לומר שלא לבשו את המעיל בכל שמונת הימים, ולכאורה יש בכך דוחק.

⁴ אכן מצאתי בידי משה בשם ר' נפתלי כ"ץ מלובלין שביאר באופן דומה לדברים אלו את חסרון המעיל.

חיבוריו

רבינו ראה בכתיבת חידושי התורה עבודה גדולה וחשובה, מעבודות קשות שבמקדש, מחמת הזהירות לנסח את הדברים כדבעי [כשהיה הולך לחדר שבו הוא עורך את ספריו היה אומר שהוא "הולך לעבודה" ואת עטו היה מכנה "כלי אומנותו"]. יחד עם זאת, הקפיד מאוד לכתוב שאין להורות הלכה למעשה מאחר שהיה מיראי הוראה כאביו זצ"ל [אע"פ שבפועל היה ביתו תל שכל פיות פונים בו]. את ספריו הראשונים הוציא בשנת תשי"ג (בגיל כ"ה) - הפירושים **אמת וצדק** על מסכת גרים ו**קלף ודוכסוסטוס** על מסכת ספר תורה.

מאז הוציא לאור עוד עשרות ספרים מלאים ברכת ה', על כל חלקי התורה, בעיון ובבקיאות מבהילים כל רואיהם, וכן ספרי חכמה ומוסר. חיבורו העיקרי הוא 'דרך אמונה' (ד' כרכים ועוד כרך של מראי מקומות) שהוא כמתכונת המשנה ברורה על הרמב"ם בספר זרעים, בהיקף ובעיון עמוק הניכרים בכל ס"ק וס"ק בדרך אמונה ובביאור ההלכה ובציון ההלכה. התחיל גם בכתיבת 'דרך חכמה' על קדשים; הכרך הראשון נדפס בשנת תשס"ח (בהיות רבינו בן שמונים שנה), ונטרפה השעה להמשיך סדרה זו.

בכלל, טרח הגר"ח רבות לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בהלכות הנוגעות לארץ ישראל ולימות המשיח, בסדרים זרעים קדשים וטהרות, וכן בסוגיות נדירות שלא נכתבו עליהם ספרים, כמו קידוש החודש, כשרות חגבים ועוד, והכל בדרכם של אביו ורבו הסטייפלער זצ"ל ושל דודו ורבו המובהק מרן החזו"א זצ"ל, שלא הזניחו שום חלק מחלקי התורה, ורבינו הגר"ח המשיך את שיטתם הן בהזכרות ובפסקי ההלכה והן בצורת הלימוד.

כתיבתו של רבינו ברורה מאוד, והרבה פעמים כולל בקצרה כמה וכמה עניינים בתיבות ספורות, בסגנון קצר בהיר ופשוט ובלשון נקיה [ומאוד הקפיד לציין על מקור שהראו לו ושלא ראה בעצמו, כדי שלא להתעטף בטלית שאינה שלו], ובלי צעצועי לשון ואריכות מיותרת.

קובעים ברכה לעצמם קונטרסים מיוחדים שנדפסו בתוך חלק מספריו, ולמרות חשיבותם, חלקם אינם ידועים כלל כיון שהם מובלעים בתוך הספרים. למשל, קונטרס מקיף ונפלא על נוסח ברכת המצוות [על איזו מברכים בלמ"ד ועל איזו ב"על"י] - נדפס בספרו 'נחל איתן' העוסק בהלכות עגלה ערופה בהקשר לנוסח ברכת המדידה (עמ' עו-פח), סקר את כל המקורות בדברי חז"ל והמפרשים, ראשונים אחרונים ופוסקים, בכל סוגי ברכות המצוות הקיימות, וסידר עשר שיטות ראשונים בנושא עם פלפול והרחבת הדעת בדבריהם (ופעמים רומז במלים קצרות ליישב קושיות האחרונים וכדו'). כל רואה ישתומם למראה הדבר הגדול הזה, אשר כל רז לא אניס ליה. קונטרס זה, אגב, חובר על ידו בצעירותו. לשונו בתחילת הקונטרס "כתבתי בעזה"י קונטרס זה זמן רב..." ולא פירש יותר, אך בספר 'הספרים של רבינו הגר"ח קניבסקי' מובא: "סיפר רבינו: את הקונטרס בענייני מטבע הברכות... כתבתי **בגיל ארבע עשרה**, באותה השנה שלמדתי אצל אבא... ואח"כ שלחני ללמוד בפתח תקוה..." לא יאומן כי יסופר.

אמרתי אעלה במאמר אי אלו מחשבות וגרגרים, זעיר שם זעיר שם, על רבינו הגדול זצ"ל, שנסע הוא למנוחות ועזב אותנו לאנחות. כמובן שיש להרחיב עוד בנקודות רבות נוספות, ובכלל אין לנו היכולת והימורה להקיף את דמותו הגדולה. בכל זאת נכתוב כמה עניינים בקצרה, ותפילתנו שיהיו הדברים לתועלת עבור כולנו, להוסיף כוחות בעבודת ה' כדי למלא במעט את החלל העצום שהותיר אחריו.

גדלותו בתורה

בפי העם היה נקרא סתם "ר' חיים", אבל כל מי שלמד בספריו והעמיק בתורתו יוכל להבין מיד מדוע הכינוי "שר התורה" שדבק בו בשנים האחרונות הוא אמת לאמיתה, בלי שום גוזמא; רבינו שלט שליטה ללא מצרים בתנ"ך ובכל ספרות חז"ל לענפיה, במדרשי הלכה ואגדה, מסכתות קטנות וברייתות לא ידועות, ברמב"ם ונו"כ, שו"ע ונו"כ. כל התורה כולה פרושה היתה בפניו, רוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו.

כבר בצעירותו היה לגאון ולתפארת, כפי שניתן להתרשם מהמלצתו של הגאון רבי ראובן כ"ץ רב העיר פתח תקוה וראש ישיבת לומז'ה בעיר, על רשימת מצטיינים משיבתו לשם קבלת מלגות מיוחדות. אלו דבריו כולל המוסגר: "בנוסף לרשימת המועמדים הנוכחית, שהם מעמודי התווך והיסוד של הישיבה, אנו מתכבדים במיוחד להמליץ על הכללתם ברשימה... את שלושת הצעירים הבאים (שהם בני גיל 16-18), המצטיינים באופן יוצא מן הכלל ומבטיחים עתידות גדולות בעולם התורה והישיבות (גדולי הדור שנשארו ונתנו אתם בתורה, התרשמו עמוקות מכשרונותיהם המיוחדים במינם, ותולים בהם תקוות מזהירות לעתיד)... חיים קניבסקי - שקדן נפלא, בעל תפיסה מהירה, בקי לפחות בשלשה סדרים גמרא, ידיעה יסודית ומקיפה בראשונים ובאחרונים". אכן, בשנתו הראשונה בישיבת לומז'ה, בגיל טו"ב, סיים לראשונה את כל התלמוד הבבלי.

דוגמא מאלפת לשליטתו המוחלטת גם בתנ"ך ניתן לראות בספרו טעמא דקרא (על התורה), פרשת כי תצא: "כתבו בשם הגר"א ז"ל דלכך נקרא 'גט', משום שאותיות ג"ט לא מצינו סמוכים זה לזה בכל הפסוקים, ולכך הוא סימן להרחקה. וצ"ע, דגם אותיות ג"ק ז"ט ז"ץ ז"ס ס"ץ לא מצאתי סמוכים בפסוקים [אבל השאר נמצאים או ישר או הפוך]. וי"ל, דגט הוא הראשון שאינו סמוך".

פלא פלאים! מי עוד בדור הזה יכול היה לציין חמישה צמדים נוספים של אותיות שאינן סמוכות זו לזו? (בכל התנ"ך יש מעל מיליון ומאתים אלף אותיות - ע"פ פרויקט השו"ת). וכמובן, הגר"ח אינו חשוד ב'ביטול תורה' לעבור מילה במילה על כל התנ"ך רק בכדי לבדוק את צדקת דברי הגר"א. ולהוציא מכלל ספק - הספר נדפס בשנת תשכ"ט, לפני למעלה מחמישים שנה, בתקופה בה לא נמצאו תוכנות עזר לחיפוש ושאר ענייני מיחשוב [שהגר"ח היה מופקע מהם גם כאשר כבר היו בעולם]. אין זה אלא תוצאה של שקידה עצומה באופן בלתי נתפס יחד עם זכרון וכשרון אדירים שנוצל במלואו ללימוד התורה.

כתב הגר"א דסלר בהספדו על החזו"א (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 246) בביאור דברי חז"ל "גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן" (חולין ז ע"ב): "יש ומורגלים בצדיק בחייו, כך שלא לומדים את הניתן ללמוד, נעשים אדישים להתנהגותו, אורח ותורתו. במותו - מזדעזע הלב, האבידה מורגשת על כל צעד, מקיצים ומתעוררים. גדולה השפעת הצדיק במותו - יותר מבחייו, כי מה שלא היו מסוגלים לקלוט בחייו הצדיק, לומדים ע"י מיתתו".

וכן אמר הגר"א קוטלר זצ"ל, שזמן ההספד הוא זמן מוכשר לקבל מהנפטר את דרכי הנהגתו, אפילו יותר מאשר בחייו, כמו שאמרו "גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם", ובשעת ההספד הנפטר עומד שם כמבואר בשבת קנג ע"א. וביאר דזהו הענין באלישע שביקש מאליהו לפני שעלה לשמים (מלכים ב' ט) "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי", וענה אליהו "אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן". הרי שאעפ"י שהיה אלישע תלמידו הנאמן, לא היה בכוחו של אליהו להשפיע עליו דרגה כזו כל ימי חייו. ורק בזמן שנסתלק ממנו אמר לו שאם יראה אותו זמן תתמלא בקשתו (משנת רבי אהרן ח"ד, עמ' רצד).

וכעין זה ביאר עוד, ש"גדולים צדיקים במיתתן" וכו', עפ"ד הגמ' (כתובות יז ע"א): "נטילתה כנתינתה, מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא". וכשם שאפשר להשיג הרבה בקבלת התורה, כך אפשר להשיג הרבה בפטירת הצדיק שתורתו ניטלה מאיתנו ונעשית הפקר לכל (משנת ר"א שם, עמ' שא).

וידועים דברי מהר"י אייבשיץ בספרו יערות דבש (ח"ב, דרוש ז):

ואם כן כמה יש לאדם להתדבק בתורה ולשוב בתשובה במות צדיק תלמיד חכם, כמה דברים ישים האדם ללבו במיתת הצדיק, כי יאמרו זה מת, אולי אנכי אבנה להגות בתורה ולמלאות מקומו, כי אין צריך מילוי מקומו בכל דבר, וביחוד בהפלגות חידוד, רק שהאיש הצדיק היה מלוכח ומעוטר במדות רבות וכמה מעלות טובות, **ובמותו, הרי כל מעשיו ומדות וקניני שלימות שהיו לו, מופקרים, וכל איש ישראל יכול לזכות**, זה יאמר אני אזכה במדת ענוה שלו, וזה יאמר אני אזכה במדת החמדה בתורה כמוהו, וזה יאמר אני אזכה במדת לרדוף שלום כמוהו, וזה יאמר אני אזכה לרחם נדכאים ולחזק כושלים להיות אבי יתומים ואלמנות כמוהו, וזה יאמר אני אזכה במדת מדקדק במצוה כמוהו, וזה להיות ירא חטא וסור מרע כמוהו, וזה יאמר בשאר מדות, וכל אחד יכול לזכות במדה ומעלה אחת, כי הכל קניני שלימות צריכים לאישי ישראלים ולא יחסר המזג, וכך מסודר הכל, כך וכך ישראלים צריכים להיות שיהיה בהם כך וכך שלימות, כי הם מרכבה למרכבה עליונה.¹

והחי יתן אל לבו, לקחת איזה דבר מקצות דרכיו של רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל לחיזוק בתורה וביראת שמים ובמידות טובות, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים בגנזי מרומים עם שאר צדיקי עולם.

¹ יוחסין מאמר שני סדר האמורים אות ר"ש, ועוד [וע"י בפירושו רגמ"ה מנחות קט ע"ב, ד"ה א"ל רב]. וע"י גם במו"ק כח ע"א "ואמר רבא הני תלת מילי" וכו', ובספר דרכי מוסר להגר"י גיימן (עמ' שסט), שהוכיח משם כדברי היערות דבש.

שיטת לימודו של הגר"ח, כפי המשתקף מספריו, הסתמכה על דברי חז"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה ועוד) "דברי תורה עניים במקומו ועשירים במקום אחר". בבקיאותו הרבה, השתמש הרב פעמים רבות במקורות פחות מוכרים, כשהוא מפרש מקור אחד לפי מקור אחר. היו שהעידו כי בשיבת לומז'ה המסגרת אפשרה לתלמידיה חופש לימודי ניכר, ויתכן שאווירה זו הייתה בין הגורמים שאפשרו לרבינו לסלול דרך ייחודית משלו, השונה מזו המקובלת בשיבות בדורות האחרונים, ומבוססת על בקיאות עצומה ועל היכולת להתבונן במקורות רבה ב'סקירה אחת', להשוות ביניהם ולפרשם זה על פי זה. תמיד חזר ואמר כי כל התורה היא "ענין אחד", והכל מקושר זה בזה.

בנוסף ללימודו בעיון ועריכת מכתביו וספריו, נודעו במיוחד סדרי ה'חובות' שלו, שהתחיל מגיל צעיר מאוד. סדר לימוד מיוחד זה היה נמשך מחצות הלילה ומתחיל בתיקון חצות, לימוד זוהר, תהלים, נ"ך, משנה ברורה, שו"ע ונו"כ, תלמוד בבלי, תוספתא ותלמוד ירושלמי. בעש"ק אחת"צ לאחר טבילתו במקווה היה לומד שמו"ת עם פירש"י, בחומש שמות מכילתא, בחומש ויקרא ספרא ובחומש במדבר ודברים ספרי. את כל הספרים היה מסיים מערב פסח לערב פסח [ראה בספר 'החובות' שכתב נאמן ביתו הרב גדליה הוניסברג]. בשנה מעוברת היה מסיים בשושן פורים ומשייר כמה שורות עבור הסיום בערב פסח. גם השנה זכה להשלים את הסבב הקבוע, עם פטירתו ביום פורים דשושן, ערב שבת קודש, וסימן יפה לו.

פשטות וצניעות

כל ימיו אשר חיה, לא נשא בעול משרה תורנית רשמית כל שהיא, אלא היה 'אברך ככולל חזו"א' (עד לפני כמה שנים עוד היה לומד שם בשעות הסדרים), הסתפק במועט שבמועט כדי חייו, והתנזר מכל גינוני כבוד. רבים מעידים שלא ידע צורתא דזוזא (ע"י פסחים קד ע"א), פשוטו כמשמעו, והיה פרוש לחלוטין מענייני העוה"ז שלא עניינו אותו כמלוא נימא.

בכל ימיו הלך בתום וביושר והיה ירא ה' מרבים ומוכתר בכל מידה טובה ונכונה, ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות לעצה ולברכה, לעודד ולחזק נדכאים ולרפא לבבות שבורים, ורבבות עמך בית ישראל ראו בו כתובת ומענה לכל צרה וצוקה.

מי שזכה לדרוך על מפתן ביתו ונכנס לחדרו, זכה לחזות באיש האלקים שחי עמנו בדורנו, ולהתבשם מהוד קדומים של קדושי עליון שאין להם בעולמם אלא תורה, עבודה וגמילות חסדים, ואכן עליהם העולם עומד. וכעת היה לאין מחמד כל עין, והדור כולו נתייתם. אוי, כמה קשה לעכל זאת.

¹ ונראה כדמות מקור לדבריו בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן קעח): "אלין עשרה מילי דחסידותא דהוה נהיג בהו רב, ובתריה לא יכילו כולהו שמעיה לאחזוקי בהו, וכל חד וחד מנהו אחזיקו בחדא מנהו", וע"ש בהמשך שמפרט והולך את כל עשרת הדברים ואת שמות התלמידים שנהגו אחריו בכל דבר ודבר. וכ"ה בספר האורה לרש"י ריש ח"א ובספר

הב"ח מבאר, שמה שאמרה הגמרא שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות הוא רק לעניין החשיבות שלהם אחד כנגד השני, אבל במציאות ברור שהצלת נפשות תהיה קודמת שהרי כבר אמרנו, "וחי בהם ולא שימות בהם".

למעשה מכאן אנחנו למדים עיקרון שבמציאות, תלמוד תורה מול הצלת נפשות, הצלת נפשות קודמת. ומזה אפשר להסיק שבמציאות של ימינו תלמוד התורה לא ידחה את הגיוס לצבא.

שבט לוי

מקור נוסף שניתן לטעון ממנו שצריך לפטור את תלמידי החכמים מחובת הגיוס הוא מדברי הרמב"ם המפורסמים בהלכות שמיטה ויובל (פ"ג הי"ב) וכך הוא כותב:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך.

מדברי הרמב"ם רואים בפירוש ששבט לוי פטור מהליכה לצבא, ומוסיף הרמב"ם (ה"ג):

ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי.

כלומר לא רק שבט לוי אלא כל אדם "אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו לדעה את ה'" פטור מלכת לצבא, וגם משאר חובות הציבור. מכאן הביאו רבים ראיה לכך שתלמידי החכמים פטורים מלהתגייס לצבא.

הגר"ח קניבסקי צוק"ל בספרו דרך אמונה על הרמב"ם כתב, שנראה שמקור דברי הרמב"ם הוא מהספרי (במדבר פרשת מטות פ"א קנ"ז):

רבי עקיבא אומר: אלף למטה אלף למטה שנים עשר אלף, מה תלמוד לומר לכל מטות ישראל תשלחו לצבא? להביא את שבטו של לוי.

ומסביר הדרך אמונה, שמכך שנצרכו לרבות כאן את שבט לוי במלחמת מדיין, מוכח שבשאר המלחמות שבט לוי אינו נלחם.¹

והקשה הדרך אמונה, שהרי ראינו שיש דין של כהן משוח מלחמה, וא"כ מצינו אדם משבט לוי שעושה מלחמה. ותרץ על פי דברי המרדכי "שאחר

¹ ולא הבנתי את דבריו, שהרי באותה מידה ניתן לומר להיפך: אם הגרסא היא "להוציא את שבטו של לוי", אפשר לומר שדין זה הוא רק במלחמת מדיין אך בשאר המלחמות שבט לוי במלחמת מדיין, והוא הדין לכל מלחמה.

בעלון שעבר הבאנו מספר נימוקים מדוע אין לגייס תלמידי חכמים ובני ישיבות לצבא, גם השבוע נביא שתי טענות מרכזיות מדוע אין ואולי אפילו אסור לגייס תלמידי חכמים לצבא, וכמו בפעם הקודמת גם נשיב על טענות אלו.

"גדול תלמוד תורה מהצלת נפשות"

במסכת מגילה (טז ע"ב) יש מימרא בענין היחס בין תלמוד תורה לבין הצלת נפשות:

אמר רב יוסף: גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בטר ארבעה ולבסוף בטר חמשה...

רב יוסף קובע שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, והוא מבין זאת מכך שמרדכי ירד מחשיבותו בסדר הפסוקים, שבפסוק אחד בתחילה שמו של מרדכי נאמר אחר ארבעה שמות, ובפסוק אחר נאמר שמו אחרי חמישה שמות.

לפיכך נראה, שהגיוס לצבא שיש בו צד ברור של הצלת נפשות ישראל מהצר הצורך אותם, תלמיד ישיבה או תלמידי חכמים שעוסקים בתורה, יהיו פטורים ממנו, שהרי רואים בגמרא שלימוד התורה חשוב יותר אפילו מהצלת נפשות!

אך יש לתמוה איך יתכן דבר שכזה, שמרדכי ירד מחשיבותו מכיון שיותר גדול לימוד התורה מהצלת הנפשות שהוא עשה - והרי כבר אמרה הגמרא במסכת יומא (פה ע"ב) בסוגיית פיקוח נפש הדוחה שבת:

אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: דידי עדיפא מדידהו, וחי בהם - ולא שימות בהם.

אם כך, איך יתכן לומר שתלמוד תורה גדול יותר מהצלת נפשות?

הטור בהלכות צדקה (יו"ד סוף סימן רנ"א) הביא את תשובת הרא"ש, שאפשר לקחת כסף ולתת אותו בשביל הצלת נפשות למרות שזהו כסף שהיה מיועד לתלמוד תורה, וכך כתב:

ושכתבת - שיש אומרים שיכולין לשנות אפילו מתלמוד תורה לצורך ל' פשיטות להגמון בכל שנה, לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכוסם ויפשיטום ערומים - הדין עמהן, כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם.

וקשה, שזה סותר את מה שראינו בגמ' במגילה, שתלמוד תורה גדול מהצלת נפשות.

וכבר הביא הב"ח (על הטור שם) את תמיחת המהרש"ל על כך, ותרץ כך:

ולא קשה מידי, דהתם לא קאמר אלא דגדול הוא העוסק בתורה להחשיבו ולהקדימו יותר ממי שעוסק בהצלת נפשות, דאינו חשוב כמו העוסק בתלמוד תורה, אבל להוציא ממון להצלת נפשות פשיטא הוא דקודם להוצאה לתלמוד תורה, דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, דוחי בהם ולא שימות בהם, ופשוט הוא.

¹ אך הגר"א גרס בספרי "להוציא את שבטו של לוי", ולא לרבות. וכתב הדרך אמונה שגם לגרסא זו ניתן לומר שזה מקורו של הרמב"ם, שכן רואים כאן ששבט לוי אינו נלחם במלחמת מדיין, והוא הדין לכל מלחמה.

שאמר מה שצריך להשמיע היה חוזר לביתו", כלומר הכהן לא היה משתתף בפועל במלחמה.

אך הקשה על כך ממה שמצינו אצלנו ביבמות (ס ע"ב), שפנחס נלחם במלחמת מדיין למרות שהיה כהן משוח מלחמה². ולכן כתב שאפשר שכהן משוח מלחמה כן השתתף במלחמה עצמה, ויש לו דין מיוחד, אבל שאר שבט לוי לא משתתפים במלחמה.

הדרך אמונה ממשיך ומביא קושיות על הרמב"ם שהקשה הגנזי הספרי:

א. בגמרא בקידושין (כא ע"ב) הגמרא דנה האם כהן מותר באשת יפת תואר, ומכאן שיתכן מצב של כהן היוצא למלחמה.³

ב. הגמרא בסוטה (מד ע"א) אומרת שכהן שארס אישה גרושה ולא לקחה, וכן כהן גדול שארס אישה אלמנה ולא לקחה, אינם חוזרים מעורכי מהמלחמה. אם כן רואים מכאן במפורש שכהנים היו יוצאים למלחמה.

ובתחילה אמר הדרך אמונה שאפשר לתרץ בדוחק שהגמרות הנ"ל מדברות על הכהן משוח מלחמה, וצריך להסביר לפי הצד שהוא יוצא למלחמה על מנת להילחם בפועל, ולא רק בכדי לשאת דברים לפני העם.⁴

אך מוסיף ומקשה הדרך אמונה, שהרי ראינו שבין הגיבורים שהיו לדוד נמנה בניו בן יהוידע והוא היה כהן, וכן עירא בן עקש התקועי, שהוא עירא היאירי כמו שפירש רש"י בשמואל (כג, כו) וגם הוא היה כהן כמו שכתב בעירובין (סג ע"א).

וכתב שאין לתרץ שלמלחמת מצוה לויים יוצאים ורק למלחמת הרשות אינם יוצאים, שהרי ראינו בספרי שגם במלחמת מדיין שהיא מלחמת מצוה נצרכנו במיוחד לרבות את שבט לוי, ומכאן שבדרך כלל גם במלחמות מצוה אין הלויים משתתפים.⁵

על כל פנים, אחרי הקושיות הרבות⁶ מסיים הדרך אמונה כך:

ונראה דמה שכתב רבנו שאין עורכין מלחמה הכונה שאין חייבין לילך למלחמה, אבל אם רוצין מעצמן לילך למלחמה רשאיין. ולא דמי להני שחוזרין מעורכי המלחמה, שיש עליהן איסור לילך כדאיתא בספרי, אבל על כהנים ולויים אין איסור לילך אלא שאי אפשר לכופן, אבל אם רוצים יכולין לילך...

לדבריו, צריך להסביר ברמב"ם שכוונתו היא שאין חובה על הלויים ללכת למלחמה, אך אם רוצים באמת מותר להם ללכת ולהילחם ורק אסור לכפותם לכך. לפי זה כל המקורות הנ"ל המדברים על לויים וכהנים שיצאו למלחמה, עוסקים במקרה שרצו לצאת למלחמה מעצמם.

ישנה דרך נוספת ביישוב דברי הרמב"ם, כפי שכתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סימן ט פרק א):

נלחם, ואם הגרסא היא "לרבות את שבטו של לוי", ניתן לומר שהוא הדין לכל המלחמות ששבט לוי נלחם בהן!

² כמו שכתב רש"י בזבחים (קב ע"א ד"ה בן בנה).

³ והרמב"ם פסק שמה שדיברה שם הגמרא שכהן מותר באשת יפת תואר זה דוקא בשעת מלחמה!

⁴ לא כמו שכתב המרדכי שאמר שהכהן משוח המלחמה רק נושא דברים וחוזר לביתו.

⁵ אמנם נראה שכן יש מקום לומר תירוץ זה (שלמלחמת הרשות הם לא יוצאים אבל למלחמת המצוה הם כן יוצאים) ואת הקושיא מהספרי אפשר ליישב על פי מה שכתבנו

בדרך כלל אין שבט לוי יוצאין בעריכת המלחמות של ישראל עם האומות, וכן לא תלמידי חכמים אשר תורתם אומנתם וייחודו את עצמם לעבודת השם, וכמו שפוסק הרמב"ם... וכאן מכיון שהשאלה היא להציל נפשות ישראל ויש פקוח נפש באי הגשת ההצלה, אזי מחויבים כל ישראל לצאת ולעזור אם רק יכולים להחזיק בנשק ולהלחם, והיינו אפילו אלו שבדרך כלל אינן עורכין מלחמה עם שאר ישראל, ועוד שלא רק בחול מחויבים בזה, כי אם אפילו בשבת, מכיון שיש בה פקוח נפש.

הציץ אליעזר מסביר, שהרמב"ם בפשטות דיבר על מצב רגיל ללא פיקוח נפש כלשהו, אך ברור שגם לרמב"ם במצב בו יש פיקוח נפש גם לויים ותלמידי חכמים צריכים להתגייס למלחמה זו ואין להם שום פטור ממנה.

אפשר להציע מקור אחר לגמרי לדברי הרמב"ם ולפיו להבין את גדר הפטור של שבט לוי באופן שונה, ונסביר זאת כך:

ראינו בתחילת ספר במדבר את מניין בני ישראל, ושם רואים במפורש שסופרים את כל העם חוץ משבט לוי. המניין שם היה בעצם מפקד של הלוחמים, לצורך כיבוש ארץ ישראל, וכלשון הפסוק (במדבר א. א):

מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן.

בהמשך, שבט לוי נמנה בנפרד, אך לא כיוצאי צבא אלא כמשרתי ה' (פרק ג, ו-ח, טו):

הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו: ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המשכן: ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן... פקד את בני לוי לבית אבתם לתשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם.

אנו רואים במפורש בדברי התורה שאין חלק לבני לוי במלחמה כמו שאר שבטי ישראל, אלא מטרתם היא לשרת את ה'. אם כן, אפשר לומר שמקורו של הרמב"ם לפטור את בני לוי ממלחמה הוא מכאן (ולא מדברי הספרי בפרשת מטות).

אך לפי זה יוצא שבאמת אין שבט לוי (ותלמידי החכמים) צריכים להילחם, ולא רק במלחמת הרשות אלא אף במלחמת מצוה, שהרי מלחמת כיבוש הארץ שעבורה נפקדו בני ישראל במדבר היא מלחמת מצוה. אם כן, נראה שגם במלחמות מצוה הלויים (ותלמידי החכמים) יהיו פטורים!

אך יש ליישב בפשטות, שאכן מה שנפקדו כאן בני ישראל למלחמה הוא לצורך מלחמת כיבוש הארץ, ומכיון ששבט לוי לא נוחל בארץ, לכן הוא גם לא משתתף בכיבושה. ואכן במלחמת מצוה של כיבוש הארץ הלויים ותלמידי החכמים יהיו פטורים. אבל במלחמת עזרת ישראל מיד צר, גם

לעיל בהערה 1, שיש מקום לבאר שהספרי ריבה את הלויים במלחמת מדיין והוא הדין לכל מלחמת מצוה. לפי זה נצטרך למצוא מקור אחר לדברי הרמב"ם שבמלחמת הרשות שבט לוי אינו יוצא להלחם, ועיין מה שכתבנו להלן.

⁶ הדרך אמונה הביא את תירוץ של ספר גנזי הספרי, שמדין מלחמה שבט לוי לא הולכים להילחם, אבל מדין הוראת המלך כן יכולים לכופם ללכת להילחם! הדרך אמונה דוחה גם תירוץ זה, כיון שמה שיכול המלך לכופם זה רק לעשות מהם חיל למרכבתו ולא לכופם ללכת למלחמה. וכתב שגם אם הכוונה היא שיכול ממש לכופם ללכת למלחמה, לא מצינו מקור שיש למלך כוח לכופ גם את תלמידי החכמים שמעיקר הדין פטורים ממלחמה.

הרמב"ם יודה שהלויים ותלמידי החכמים יצאו למלחמה ולא יהיו פטורים ממנה, שכן זה אינו שייך לשאלת הנחלה בארץ ישראל, ואין מקום לפטור אותם מכך.

אך עדיין קשה, שהרי לפי זה יצא לנו שתלמידי חכמים פטורים ממלחמת מצוה של כיבוש הארץ. והרי זה לא יתכן כלל וכלל, שהרי הגמרא בסוטה (מד ע"ב) אומרת במפורש: **"במלחמות מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"**, וברור שהכוונה גם לתלמידי החכמים.⁷

כדי לענות על כך צריך לשים לב לדברי הרמב"ם, בהלכה יב:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ... לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן...

מדברי הרמב"ם רואים בפירוש ששבט לוי פטור מיציאה למלחמה. אך בהלכה יג, בהתייחס לתלמידי החכמים, כותב הרמב"ם:

ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו...

בעיון מעמיק בדברי הרמב"ם כאן נראה שבאמת אין פה פטור ממשי ומעשי לתלמידי חכמים ממלחמה ומשאר חובות הציבור כמו הלויים, אלא יש כאן רק מעלה רוחנית, והבטחה גדולה לכך שהקב"ה ידאג לאותו אדם בצורה המספקת לו ולמה שהוא יזדקק.⁸

אם כן, אין שום מקור מדברי הרמב"ם לפטור את תלמידי החכמים מהחיוב להילחם, והפטור שרואים מכאן הוא רק ללויים. לכן באמת ת"ח חייבים לצאת למלחמת מצוה, הן לכיבוש הארץ והן לעזרת ישראל מיד צר. הלויים, לעומת זאת, חייבים לצאת רק לעזרת ישראל מיד צר, אך לכיבוש הארץ אינם יוצאים להלחם כיון שאין להם נחלה בארץ.

ונסכם ביאור זה בדעת הרמב"ם:

המקור לפטור את שבט לוי ממלחמה הוא ממניין בני ישראל לצבא בחומש במדבר, בניגוד לבני לוי שלא נמנו. אך רק במלחמת כיבוש הארץ

אינם נלחמים, כיון שאינם נוחלים נחלה, אבל במלחמת עזרת ישראל מיד צר גם הם מחוייבים להלחם.

ולעניין תלמידי החכמים, כל מה שכתב הרמב"ם אינו אלא תיאור של מעלתם הרוחנית והבטחה שהקב"ה ידאג להם לכל סיפוקם ומחסורם, אך אין כאן שום פטור מעשי מחובות הציבור. לכן תלמידי החכמים מחוייבים להלחם הן במלחמת עזרת ישראל מיד צר והן במלחמת כיבוש הארץ.⁹

שני הסברים נוספים לרמב"ם הנ"ל ראיתי בספר 'מחניך קדוש', במאמר 'גיוס תלמידי חכמים' של נשיא הישיבה הרב מרדכי גרינברג:

א. לא מסתבר, בעקבות מה שכתב הרמב"ם לתת מכך פטור גורף לכל תלמידי הישיבות, שהרי הגדרת הרמב"ם למי שפטור ממלחמות כשבט לוי היא: "אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם" - ורק אז - הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים".¹⁰ כלומר, כדי לפטור אדם מחובות הציבור עליו לעמוד בהגדרה המיוחדת של הרמב"ם, וקשה לומר שכל תלמידי הישיבות הם בגדר המעלה שהרמב"ם כתב. לכן לא יתכן ללמוד מכאן לפטור את כל לומדי התורה מחובת הגיוס לצבא.

ב. עצם העובדה שהרמב"ם לא הביא את הלכה זו בהלכות מלכים ומלחמותיהן, אלא בהלכות שמיטה ויובל, זו ראייה שאין כוונתו ללמד אותנו כאן דבר הלכה, אלא בא ללמדנו, כדרכו בסוף כל אחד מספרי הי"ד החזקה, מוסר בהקשר להלכות שבהם עסק.

מטרת השמיטה והיובל היא לחזק את ביטחון האדם בה' בכך ששובת ממלאכת הקרקע וסומך על הקב"ה שיהיה לו במה לזון עצמו במהלך השנה. הרמב"ם רוצה להוכיח לנו שכאשר אדם שם מבטחו בהקב"ה הוא מקבל את אשר מגיע לו. ולמעשה הרמב"ם רוצה להביא הוכחה לזה מהלויים שאין להם נחלה וה' דואג לכל מחסורם. כדברי הפסוק שהרמב"ם מביא: "אני חלקך ונחלתך". על זה מוסיף הרמב"ם בהלכה יג שלא רק הלויים, אלא כל מי שחשקה נפשו ורוצה להתמסר עליה בכל כוחו גם הוא אינו צריך לדאוג לפרנסתו אלא הקב"ה ישלח לו מזונותיו.¹¹ לפי הסבר זה, אין כאן עניין של הלכה לגבי גיוסם של לומדי התורה ושבט לוי אלא דברי חיזוק ומוסר, ואם כן אין להסיק מכך שום מסקנות הלכתיות.

¹¹ ואפשר לחזק את התירוץ הנ"ל במקרה בו דנתי על הרמב"ם כאן עם חברי. הוא אמר לי שלמרות כל התירוצים, עדיין בסופו של דבר הרמב"ם כותב על שבט לוי: "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל" וכותב בהמשך: "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם...". כלומר נראה שבאמת בפשט הוא אומר שאין תלמידי החכמים נלחמים ולכן כל התירוצים שראינו, הם יפים אבל הם סותרים את הפשט. השבתי לו שההפך הוא הנכון, הפשט הוא שבאמת כותב הרמב"ם שאין שבט לוי עורכים מלחמה כשאר ישראל, אבל במילים האחרונות של הלכה יב (בין מה שכתב לגבי הפטור ממלחמות לבין ההתייחסות לתלמידי חכמים) הוא אומר: והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך", כלומר שהקב"ה דואג לכל מחסורם של הלויים וכו', ועל זה מיד ממשיך הרמב"ם וכותב: "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם...". כלומר במפורש במה שאמר הרמב"ם שלא רק הלויים אלא גם כל איש ואיש וכו'.. כוונתו היא להבטחה ללויים שיספק כל צורכם ומחסורם ואין זה מוסב לגבי הפטור ממלחמות. וראייה מפורשת לכך היא איך שמסיים הרמב"ם את אותה הלכה: "ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים". כלומר שבאמת כל מה שדובר כאן ומה שהשוו תלמידי החכמים ללויים הוא מהצד של העזרה מהקב"ה של מילוי סיפוקם וכל מחסורם(ולא השוו לעניין הפטור מהיציאה למלחמה). לכן לא רק שאין קושי בפשט, אלא זהו הפשט בדברי הרמב"ם!

⁷ בחלק הקודם, אמרנו בעניין "אנגריא בתלמידי חכמים" (של אסא), שמה שאמרה הגמרא בסוטה "במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" הכוונה גם לתלמידי חכמים. בנוסף, כתוב כאן במפורש "הכל יוצאין" משמע שגם תלמידי החכמים ואין סיבה לחלק.

⁸ למעשה צריך לשים לב להבנה הנכונה בדברי הרמב"ם, שמה שכתב "ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם", אין כוונתו לומר שאדם כזה פטור מהשתתפות בחובות הציבור, אלא זהו המשך התיאור של אותו אדם, שהתרחק מדברי ההבל וחסרי החשיבות בעולם הזה. עליו כותב הרמב"ם שהוא נהפך להיות קודש קודשים והקב"ה יעזור וידאג לו לכל מחסורו לעולם.

⁹ וראיתי אחר המשך העיון בסוגיא, שגם מדברי החזקוני והמשך חכמה (בפרשת שלח) נראה כדברינו. יותר מכך, גם בשו"ת יד אפרים (סימן יא אות ג) כתב כמו שאמרנו, שבאמת רק מכיבוש הארץ לויים פטורים אבל בשאר המלחמות הם חייבים להשתתף. ודייק שם שהם פטורים רק מכיבוש הארץ אך אפילו במלחמת רשות הם יהיו חייבים. וראה שם את הסברו מדוע מצד אחד הם פטורים ממלחמת מצוה של כיבוש הארץ, ומצד שני חייבים במלחמות הרשות.

¹⁰ ומי שמתווכח עם חמיו על כמות החדרים שיקבל לעתיד בדירה שיהיה "חייב" לתת לו נכראה לא נכנס בדיוק בהגדרה של הרמב"ם...

מחפש משמעות הוא יכול למצוא אותה באידיאל של חיים מוסריים ומתוקנים. צורת חיים שכזו משתנה מאדם לאדם, מדור לדור, ואף אותו אדם ובאותו דור יכולים לעבור ממצב למצב לפי הצורך וההרגשה.

החורבן הגדול של העבודה זרה-הנצרות-תרבות המערב, שמציבה את האדם במרכז ומכפיפה את הכל לטובתו ולהנאתו, נובע מתפיסה כאילו האדם והאל הם שני דברים שונים ונפרדים. שתי כוחות שהאנושות נעה סביבם, רצוא ושוב. כאשר האדם נפרד מהאל והאל הוא דבר חיצוני לאדם נוצר מצב שבו האדם שם את עצמו במרכז ונעזר באל, או בכל ערך רוחני אחר, כדי לשפר את חייו הגשמיים שלפי תפיסתו הם דבר נפרד מהחיים הרוחניים שלו.

החידוש של עם ישראל בעולם, הוא שאלו לא שני דברים נפרדים. האדם אינו דבר נפרד מהאלוקות שבו. היהודי הוא עצמו חלק מהאלוקות. היא לא דבר חיצוני לו. כאשר יהודי חי חיים מלאים לפי הדרכת התורה הוא כל כולו 'מסונכרן' עם הקב"ה. הגוף והנפש מגיעים להרמוניה מושלמת כאשר ההלכה האמתית והמקורית מיושמת בחיי היהודי. הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם. התורה היא התכנית של העולם, ולכן העולם בנוי לחוקי התורה והדרכתיה. המציאות האלוקית, התורה, היא לא דבר חיצוני לעם ישראל, אלא היא מהותו. היא הד.ג.א. שלו. זו מציאות נתונה. יהודי מקיים מצוות ולומד תורה באותה טבעיות שהוא אוכל וישן. זה חלק מהצרכים שלו, כי זה חלק ממנו. לכן המחויבות וההנאה, הציווי והטוב העליון, כרוכים יחד כי הקב"ה 'בנה' את התורה כמערכת אורגנית שלמה שבה קיום חוקי המערכת הוא גם האושר העליון של האדם.

זהו אתגר גדול, כי לפי זה אין ליהודי 'חלל פנוי'. אין לו חיים אישיים שלו ולצד חיים רוחניים. הוא לא יכול לעשות כל השבוע מה שמתחשק לו וללכת יום אחד בשבוע למקום תפילה. הוא צריך להיות עטוף כל כולו במערכת היחסים שלו עם אלוקיו. זו זכות עצומה ועונג רוחני עליון למי שזוכה לחיות כך, אך גם אתגר לא פשוט ותובעני יותר מכל דת אחרת או תנועה רוחנית בהיסטוריה.

בספר בראשית נבנו היחידים של עם ישראל. יצקו את הבסיס. אברהם, יצחק, יעקב. כל אחד מהם בנה פן אחר ביסודות של עם ישראל, אך הם היו יחידים. לא עם. לא קהילה.

כשעם ישראל נכנס לכור ההיתוך של מצרים הוא הפך לעבד, איבד את הזהות הקודמת שלו, ונולד מחדש כעם שלם של עובדי אלוקים. עם שלם של נשיאת הבשורה האלוקית בעולם. הבשורה הזו אומרת שהאלוקות אצלו היא לא דבר חיצוני, אלא היא הגנים שלו. היא תמצית דמו. מעתה והלאה עם ישראל צריך לחיות בצורה כזו שהתורה היא נתון. היא עובדה בשטח, עובדה מוחלטת. אין דבר כזה לא לקיים את התורה. אין מציאות של התנערות מהמצוות כפי שאין מציאות של אדם שלא אוכל ולא ישן.

בשבוע הבא אי"ה נראה מה היו שלבי התיקון של עם ישראל, ומתוך כך נברר את מהותו של קרבן הפסח.

בפעם האחרונה, העלינו כמה וכמה שאלות בעניני קרבן הפסח. לפני שנתחיל לבאר את מהותו של הפסח, נקדים מספר שאלות בהקשר לחטא העגל והמשכן:

- א. מה היה הגורם לחטא העגל?
- ב. מדוע חז"ל מתארים שכביכול משה רבנו 'האשים' את הקב"ה בחטא העגל?
- ג. למה חטא העגל קשור להקמת המשכן? בין אם הוא התרחש לפניו או אחריו, סדר האירועים בתורה מלמד שיש קשר ביניהם.
- ד. מדוע באמצע פרשיות המשכן מופיעים דיני השבת ומדוע מלאכות שבת נלמדות ממלאכות המשכן?

כדי להבין את מהותו של חטא העגל עלינו לברר את שורשה של העבודה זרה בעולם.

ישנם שני רבדים בקיום האנושי. ישנו את הרובד הפשוט, האנושי, הטבעי, ששואף לחיות את חייו בצורה נעימה ושלווה. רודף אחרי האושר וחפץ להתענג. רוצה חברים ומשפחה, אוכל ובילויים, נוחות ותנאים, כבוד וקריירה. ישנו רובד נוסף של רוחניות, של משמעות, של תכלית, של אלוקות.

יש נפש 'בהמית', גשמית, ויש נפש אלוקית, רוחנית.

התפיסה של אומות העולם היא שאלו שני רבדים נפרדים. האדם רוצה תענוגות גשמיות ויש גם כוחות רוחניים הפועלים בעולם. לעיתים אדם משתמש בהם כדי להפיק הנאות גשמיות ולעיתים הוא צורך אותם כמו שהוא צורך דברים אחרים. כמו שאדם צורך אוכל, כך הוא צורך משמעות לחיים או אמונה בכח עליון או הגשמת אידיאלים כאלו ואחרים. בין כך ובין כך, האדם נפרד מהרוחניות. היא לא עצם מהותו ותמצית קיומו. לכן ישנם אנשים שמסתדרים וחיים היטב גם ללא רוחניות. לכן ניתן להעביר חיים שלמים ללא כל קישור לרוחניות כלשהי. גם כאשר כן קשורים לרוחניות זה יכול להיות קשר של שימוש לצרכי האדם ומטרותיו. הוא האדם. כדבר בפני עצמו ללא הרוחניות ואם הוא רואה בכך צורך הוא מקשר את עצמו לרוחניות.

זו מהות העבודה זרה.

לתפוס שהאדם הוא יצור גשמי, נפרד מן הכח הרוחני, העליון. הוא צריך גשם אז הוא יתפלל לאל הגשם. הפגם הוא לא רק שהוא משתמש בכח הרוחני לצרכו ולהנאתו, אלא שבכך נוצר מצב שהרוחניות היא דבר נפרד ממנו. הוא יכול לבחור מתי להיות קשור אליה. הוא יכול לבחור לאיזו רוחניות הוא רוצה להיות קשור. הוא יכול לעבור מרוחניות לרוחניות לפי הצרכים שלו. אם הוא יצטרך גשם הוא יתפלל לאל הגשם ואם יהיה לו גשם בזכות המדע והוא ירצה לחוות אנרגיות רוחניות אז הוא יפתח אמונות רוחניות בסגנון הניו אייג'. אם הוא לא צריך כח רוחני והוא עדיין

תשובות לחידות של שבת זכור (בענייני הפורים):

- מתנות** - "גזרו על ג' מפני ג': גזרו על הבשר - מפני המתנת..." (סג ע"ב)
גבוה - "אי אפשר ללמוד מפסח ותמיד" שכן צורך גבוה" (ה ע"ב)
שמחה - "כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה" (סב ע"ב)
מדי - "וערי מדי - זו חמדן וחברותיה" (טז ע"ב).
נהפך - "כשם שנהפך לנינוה מרעה לטובה, כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה" (צח ע"א)
המלכות - "כתב לשם מלכות שאינה הוגנת...תצא מזה ומזה" (צא ע"ב)

חידות לפרשת שמייני:

באיזה הקשר במסכתנו הובאו המילים הבאות:

1. חייל	5. קרב	9. שחרור
2. יהודי	6. קשה	10. ירושלים
3. אויבים	7. לכבוש	11. מלחמה
4. פלשתים	8. בחזרה	12. מצוה

בנוס - רש"י:

1. מלחמות	2. ישראל	3. ששת	4. הימים	5. יום הכיפורים

תשובות - אחרי שנחזור מהצבא! (סתם, שבוע הבא בע"ה ©) את התשובות יש לשלוח למספר 054-4972575, העונה הראשון יזכה ב-10 נקודות בנוס במבחן הבקיאות הבא!

חטא נדב ואביהוא - הקריבה וההקרבה // המשך המאמר מעמוד השער

הנצי"ב (העמק דבר ויקרא ט, ו) מפרש שהיו בזמן משה אנשים אשר היו להוטים אחר אהבת ה' "אבל לא ע"י גבולים שהגבילה תורה". תכלית תשוקתם של אותם אנשים הייתה ליום התגלות השכינה, והיה קשה להם ענין זה שהשכינה מגיעה דווקא בדרך מסוימת. על כך אמר להם משה שיעבירו את אותו יצר הרע מלבם, כי תשוקה זאת היא יצר הרע להטעות את דעתם. עליהם ללכת בדרך התורה, בדרך אחת ובעצה אחת, ולא יעשה כל אחד כרצונו משום שזה נגד רצונו וכבודו של ה', שהוא יחידי בעולם ורצונו שתהיה עבודתם מיוחדת לפניו. על פי זה מבואר חטאם של נדב ואביהוא: "שנכנסו מאש התלהבות של אהבת ה', ואמרה תורה דאע"ג דאהבת ה' יקרה היא בעיני ה', אבל לא בזה הדרך אשר לא צוה"² (העמק דבר ויקרא י, א).

על פי דברים אלו ניתן להבין את החטאים הנוספים אשר מזכירים חז"ל במדרשים: נדב ואביהו נכנסו ללא קידוש ידיים ורגלים, וללא הכנה ראויה בדרך אשר ה' ציוה להיכנס למקום הקודש. כמו כן, **הקריבו קרבן שלא נצטוו בו** ובכך הורו הלכה בפני משה רבם, שמותר להקטיר קטורת נדבה, וזאת כנגד רצון ה' והוראת משה "לא תעלו עליו קטורת זרה". כמו כן נדב ואביהוא נכנסו לפני ולפנים, ועברו את הגבול אשר הם היו ראויים להכנס במחיצתו.³ הרצון להתקרב ללא הגבלה ודרך מסוימת גרם להם גם להכניס **אש זרה** "מבית כירים" ולא מהמזבח. כמו כן, הם לא נטלו עצה מאהרון או משה, ואף לא זה מזה⁴ לבדוק מה הדרך הראויה לעבוד את ה' כדרך שאמר משה שילכו "ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום". נדב ואביהוא נכנסו שתווי יין כלומר, היו באופן שלא היה להם יישוב הדעת **ההבדיל בין הקודש ובין החול**, ועל ידי כך פרצו את הגבולות ונכנסו למקום אשר לא היו ראויים לו ולקחו אש זרה של חול לקרבן של קודש. כמו כן לא היו להם נשים, והיה חסר להם מהשלימות של האדם, ולכן היה חסרון בבואם להתקרב לה' קרבה יתירה ללא הכנה מתאימה. נדב ואביהוא הרגישו שהם במעלה גדולה והם ראויים להחליף את משה ואהרון ולהיות כהנים גדולים עד שאמרו "מתי שני זקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור".

מדברים אלו אנו לומדים על כך שיש לעבוד את ה' רק בדרכים ובאופנים אשר ה' ציוה. כמו כן אדם אשר מנסה להתקרב לה' בצורה לא נכונה וללא הכנה ראויה עלול למצוא עצמו בטעויות חמורות ולהכניס אש זרה לעבודתו וללימודו. על האדם ללמוד ולהתבונן רק במה שהורשה להתבונן ועל ידי הכנה ראויה ונכונה.

¹ כעין דברים אלו מופיע בספרא (מכילתא דמילואים, לב): "ויקחו שני בני אהרן אף הם בשמחתם כיון שראו אש חדשה עמדו להוסיף אהבה על אהבה".

² לאחר חטא נדב ואביהוא כתוב: "וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אֵייתָמָר בְּנֵי הַנְּזֻרִים וַפִּירֵשׁ רִשׁוֹ: "הַנְּזֻרִים - מִן הַמִּיתָה. מִלְמַד שֶׁאֵף עֲלֵיהֶם נִקְנְסָה מִיתָה עַל עוֹן הָעֵגֶל, הוּא שְׁנֵאמַר (דברים ט כ) וּבִאֲהֲרֹן הַתֵּאֲנִיף ה' מֵאֵד הַשְּׁמִידָה, וְאֵין הַשְּׁמִידָה אֵלָּא כְּלוּי בְּנִים... וְתַפְלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בְּטֵלָה מִחֻצָּה". נראה שלנדב ואביהוא הייתה שייכות בחטא העגל, כיון שהם הסתכלו במה שלא הורשו להתבונן וניסו להשיג קרבה לה' בדרכים לא נכונות, וכמו שמבואר במדרש (שמות רבה מב, ה) שחטא העגל נגרם על ידי שבמעמד הר סיני עם ישראל ראו את כבודו של ה' וניסו לעשות כדמות השור אשר במרכבה.

³ אולי ניתן לדייק כך מלשון המדרש שנענשו "על הקריבה ועל ההקרבה". חז"ל דייקו מכך שבפרשת אחרי מות כתוב "בקרבתם לפני ה' וימותו" ואצלנו כתוב "ויקריבו לפני ה' ", וכן בפרשת במדבר "בהקרבתם אש זרה". אם כן יסוד חטאם היה בנסיון להתקרב מדי לה', הן על ידי הקריבה לפני ולפנים והן על ידי הקרבת הקטורת. דבר זה נרמז בכך שנכתב "בהקרבתם חסר כאילו כתוב בהיקרבם, ללמד שחטאם היה בנסיון להתקרב לה'. אכן מצאתי בתורת כהנים שנחלקו האם מתו רק על הקריבה או גם על ההקרבה ולדעת ר' עקיבא "הכריע 'בהקרבתם אש זרה לפני ה' ' הוי על הקריבה מתו, ולא מתו על ההקרבה" נראה שאכן ר' עקיבא דייק דווקא מהפסוק המדבר על ההקרבה, שהחטא הוא בעניין הקריבה.

⁴ על פי לשון התורה כהנים פרשת אחרי מות א, א.

